
DÜZENSİZ KENTLEŞMENİN BESLENMEYE ETKİSİ

Doç. Dr. Nevzat EREN
H. Ü. Sağlık Bilimleri
Fakültesi Öğretim Üyesi.

GİRİŞ

Özellikle gelişmekte olan ülkelerde olmakla birlikte, çağımızda, dünyanın hemen her ülkesinde, kırsal yörelerden kentlere doğru bir nüfus göçü vardır. Sanayileşmiş ülkelerin 2 yüzyıl ve daha önceleri yaşamış olduğu bu olguyu, gelişmekte olan ülkeler son birkaç on-yıl içinde yaşamaktadırlar. Kırdan kente göçenleri böyle bir karar vermeğe iten etkenler çok değişik olmakla birlikte, bu etkenler genel olarak 2 başlık altında toplanmaktadır:

1. Sanayileşme sürecine bağlı olarak kentlerde artan işgücü istemi artışına bağlı olan «kentın çekici gücü.»
2. Hızlı nüfus artışı sonucu kırsal alanların daha çok nüfusu besleyemez duruma gelmesi. Başka bir anlatıyla «kırsal nüfusun aşırı doygunluğu.»

Gelişmekte olan ülkelerde kırdan kente göçüşe neden olan etkenler arasında, birinci etkenin, «kentın çekici gücünün de etkisi olmakla birlikte,» asıl nedenin kırsal nüfusun aşırı doygunluğu olduğu bilinmektedir. Kırsal bölgelerde toprak marjinal sınırına dek kullanılmıştır. Tarım tekniklerini geliştirme ve dönüm başına verimi artırma çabalarına karşın, kırsal nüfus, üzerinde yaşamaya çabalayan insanları artık besleyememektedir. Bu durumun doğal sonucu olarak, kırdan kente bir göç başlamaktadır. Bu olguya «GÖÇ» yerine, «KIRDAN KENTE KAÇIŞ» adını vermenin daha uygun olacağı söylenebilir.

Kırdan kente göçen aile ve kişilerin yıllık sayısı, ülkemizde büyük boyutlara varmaktadır. Bir örnek olarak, her yıl İstanbul kentine, başka yerlerden ve çoğunluğu kırsal bölgelerden olmak üzere, 170 000 dolayında nüfusun göçmekte olduğu belirtilebilir. Bu nüfus aşağı-yukarı büyük bir Anadolu İl Merkezi nüfusu kadardır. Aşağıda, ülkemizde kırdan kente göçün önemli bir sorun olmağa başladığı 1950'lerden sonraki göç olguları, sayım yıllarına göre gösterilmiştir. 1920'lerden 1950'lere dek, 10 bin nüfus kır-kent ayrımı için sınır alındığında, kentsel nüfus oranı % 18 dolayında ve aşağı-yukarı değişmez kalmıştır. 1950'lerden sonraki durum ise şöyledir:

SAYIM YILLARINA GÖRE KIRSAL - KENTSEL NÜFUS

YILLAR		1950	1955	1960	1965	1970	1975
10+Bin							
Nüfuslu	Toplam						
Yerleşme	Nüfus	4898	6442	8205	10236	13226	16706
Yerleri	(bin)						
10 Binden							
	Yüzde	23.4	26.8	29.6	32.6	37.1	41.4
Az Nüfus-							
lu Yer-	Toplam						
leşme	Nüfus	16049	17623	19550	21155	22379	23642
Yerleri	(Bin)						
	Yüzde	76.6	73.2	70.4	67.4	62.9	58.6

Tablodan gözlemlendiği gibi, kırsal nüfus da artmakla birlikte, asıl sorunu kentlerdeki nüfusun artması oluşturmaktadır. Çünkü, kentlere göçen büyük nüfus kitleleri, barınak, eğitim, sağlık, iş bulma, beslenme ve benzeri insan gereksinimleri ve kamunun karşılamakla görevli olduğu bazı hizmet alanlarında, önemli eksiklik ve yetersizliklerle karşılaşmaktadırlar. Bu yeni kentlilerin, kentlerin çevrelerinde, gecekondu bölgelerinde oturdukları, belli bir süre, göçüp geldikleri kırsal alan ile ilişkilerini sürdürdükleri, gerek gecekondu yerleşme biçiminin, gerekse kırsal yöre ile sürdürülen bu ilişkilerin, kentleşme süreci ve kentlerde sunulan hizmetlerden yararlanmayı, önemli ölçüde ve kötü yönde etkilediği de bilinen bir başka gerçektir. Özet olarak kırdan kente göçlerin ve kentlerdeki gecekondu sorununun, başka bir anlatışla «Düzensiz Kentleşmenin» gelişmekte olan ülkelerin başlarda gelen demografi ve sağlık sorunları olduğu söylenebilir.

Diğer yandan gecekondu bölgeleri, kentin diğer kesimleri gibi, kentin toplumsal bütünlüğünün ayrılmaz bir bölümünü oluşturmaktadırlar. Kentin toplumsal yapısı, bu yapı içinde yer almış olan gecekondu bölgeleriyle birlikte, öyle bir bütün oluşturmaktadır ki, bu bölgelerin sorunlarının gözardı edilmesi, kentin toplumsal dinamiğinin bozulmasına ve bir bütün olarak kent yaşamının da zarar görmesine yol açmaktadır. Bu yönden gecekondu bölgelerini, kamu hizmetlerinin yetersizliği ve alt yapı eksikliği yönlerinden ortaya çıkan sakıncalar ve eksikliklerden başka, değişik toplumsal, ekonomik ve kültürel sorunlarla da karşı karşıya bulunan ve bu sorunları kentin tümü-

ne yayan bir «Kent Bölümü» olarak ele almak gerekir. Yazıda, bu sorunlardan biri olan beslenme konusu ele alınacaktır.

SORUNUN BOYUTLARI

Yetersiz ve dengesiz beslenmenin insan sağlığı üzerindeki olumsuz etkilerinin yaygınlığı konusunda, temsilci ve oldukça yeterli örneklemelere dayalı araştırmalar yapılmıştır. Bu konuda, ülke düzeyinde geçerli, sorunun büyüklüğünü ve önemini ortaya koyan veriler elde edilmiştir. Ancak, kırsal ve kentsel bölgeler için, elde yeterli sayılabilecek veriler vardır diyebilirken, aynı şeyi gecekondu bölgeleri için söyleyememekteyiz. Yapılan bazı araştırmalardan elde edilen sonuçları, aşağıdaki gibi özetlemek olasıdır:

1. Karbonhidrat Kalori Tüketimi: Eldeki sınırlı verilere göre, gecekondu bölgelerinde karbonhidrat kalori tüketimi yönünden önemli bir sorun olmadığı ortaya çıkmaktadır. Yaş grupları, yapılan işin ağırlığı ve özellikle tüketici ünite üzerinden sonuç veren araştırmalar çok az olmakla birlikte, karbonhidrat kalori tüketimine ilişkin bir sorun olmadığı, en azından olsa bile, bu sorunun henüz yaşamsal önemi olmadığını söyleyebiliriz.

2. Ancak, aynı iyimser görüntüyü protein kalori tüketimi, özellikle hayvansal protein tüketimi konusunda görememekteyiz. Kişi ya da aile başına düşen aylık gelirin düşüklüğü ve hayvansal protein yönünden zengin besinlerin pahalı oluşuna bağlı olarak, önemli bir hayvansal protein açığı sorunu ortaya çıkmaktadır. Ankara'nın Kuşcağız Gecekondu Bölgesi'nde 458 aileyi kapsayan bir araştırmanın sonuçlarına göre, ailelerin % 20.7'si evlerine hiç hayvansal protein alamadıklarını söylemişlerdir. Evine hiç et alamayan ailelerin oranı ise % 41.5'tir. Ailede ortalama kişi sayısı 5.4 olarak saptanan bu araştırmada, bir hafta süresince eve alınan ortalama et, aşağıda gösterildiği gibi bulunmuştur:

HAFTADA ALINAN ET (Gr)	AİLE SAYISI	YÜZDE
100 - 200 gr.	68	25.37
500 gr.	40	14.96
1 000 gr.	88	32.80
1 000 gr. dan çok	68	25.37

Aynı araştırmada birey başına düşen besin elementleri saptanmış aşağıda gösterildiği gibi, beklenemeyecek kadar düşük bulunmuştur. Bu miktarlar beslenme bilimi açısından incelendiğinde, bu kişilerin

beslenmelerinden değil, hangi bilinmeyen etkenler sonucu yaşamlarını sürdürebildiklerinden söz etmek gerekmektedir.

YİYECEKLER	MİKTAR (Cr)*	PROTEİN (Cr)*
Et	7 gr.	1.75 gr.
Balık	2.3 gr.	0.16 gr.
Yoğurt	8.8 gr.	0.44 gr.
Süt	9.0 gr.	0.36 gr.
Yumurta	2.5 gr.	0.37 gr.
Top. Hayvansal Protein	29.6 gr.	3.04 gr.
Ekmek	693.0 gr.	53.06 gr.

* Günde Ortalama / Kişi Başına / Gram.

Yukarıdaki verilerden de anlaşılacağı gibi günde/kişi başına ortalama hayvansal protein miktarı, pek çok düşük düzeydedir. Burada akla, gecekondu bölgelerinde yaşayan bu toplumun, kırsal alandan göçmeden önce, değişik besinleri günlük tüketim miktarlarının ne olduğu sorusu gelmektedir. Çünkü, uzun süreli yetersiz beslenmeye karşı kişi vücudunun belli bir direnç kazandığı konusunda, bazı yayınlar olmasına karşın, oldukça iyi sayılabilecek bir beslenme düzeyinden, daha düşük düzeyde bir beslenme düzeyine geçişin, kişi sağlığını daha da önemli oranda ve kötü yönde etkilediği konusunda da, bazı bulgular olduğu bilinmektedir.

KIRSAL ALANDA KENT KENTE GÖÇÜŞTE BESLENMEDE ORTAYA ÇIKAN DEĞİŞİKLİKLER

Etimesgut Eğitim ve Araştırma Bölgesi'ndeki rastgele seçilmiş 17 köy ile, Ankara Kenti'nin Bağcılar gecekondu bölgesinde yapılan karşılaştırmalı bir araştırmada, ailelerin mevsimlere göre tükettikleri besin maddeleri karşılaştırılmıştır. Aynı araştırmada, gecekondu bölgelerinde yaşayan ailelerin, kırsal alanda yaşadıkları sürelerdeki besin tüketimleri ile kente göçtükten sonraki tüketimleri de karşılaştırılmıştır. Elde bazı ilginç veriler aşağıda sunulmuştur.

DEĞİŞİK BESİN MADDELERİNİN GÜNDE AİLE BAŞINA TÜKETİLEN MİKTARLARI

	KÖYLER	GECEKONDU BÖLGESİ ANKARA'YA GELMEDEN		GECEKONDU BÖLGESİ, ANKARA'YA GELDİKTEN SONRA
		ÖNCE		
Süt ve Türevleri	66.7 gr	79.5 gr		30.8 gr.
Yumurta	40.4 gr	58.7 gr		24.1 gr.
Kuru Baklagiller	4.6 gr	6.8 gr		4.2 gr.
Patates	15.4 gr.	20.8 gr.		13.8 gr.
Şeker	97.5 gr.	88.7 gr.		95.3 gr.
Pekmez	13.4 gr.	41.8 gr.		1.1 gr.
Hayvansal Yağ	67.7 gr.	70.5 gr.		13.6 gr.

Yukarıdaki veriler, belli yörelerden Ankara'ya göçen ve gecekondu bölgelerinde yaşayan ailelerin, geldikleri yerlerdeki beslenme ve besin tüketme düzeylerinin, gecekondu bölgelerinde yaşadıkları sürelerdeki tüketimlerine göre, önemli oranda daha iyi ve fazla olduğu gerçeğini ortaya koymaktadır. Başka bir anlatıyla, gecekondulaşma, beslenme ve besin tüketimi konusunda, önemli bir kötüye gidiş demektir, kötüye gidişle eş anlamlıdır.

BAZI DEMOGRAFİK VERİLER

Bazı demografik verilerin, neden-sonuç bağıntısı olmamakla birlikte, yetersiz ve dengesiz beslenme konusunda önemli ip uçları verdiklerini bilmekteyiz. Ankara'nın değişik gecekondu bölgelerinden elde edilen bu veriler aşağıda sunulmuştur.

Annelerin ve babaların mesleklerine göre dağılımı incelendiğinde, babaların % 23.5'inin işçi, % 35.0'inin memur, % 34.0'inin serbest meslek sahibi olduğu, annelerin ise % 93.5'inin ev hanımı, % 5.2'sinin ise memur olduğu görülmektedir. Babaların büyük bir yüzdesinin (% 84.3) ilk, orta ve liseyi bitirmiş olduğu, bunlar arasında da % 53.1 oranı ile ilkokulu bitirenlerin ilk sırayı aldığı, annelerde okuma-yazma bilmeyenlerin önemli (% 21) bir yüzdeye ulaştığı ortaya konmuştur. Bunun yanında annelerin % 54.5'inin ilkokulu bitirmiş olmaları beslenme eğitimi için olumlu bir belirti sayılmaktadır.

Bebek ve çocuklarda (1 046 ailede, 1 046, 0-72 aylık bebek ve çocukta) beslenme bozuklukları belirtileri olarak, ağırlık, boy ve kol çevresi ölçülerek değerlendirilmiştir. Besin maddelerinin tüketimindeki önemli eksikliklere karşın, bu antropometrik değerlendirmeler, bebek ve çocuklarda önemli beslenme geriliği olmadığı sonucunu ortaya koymuştur. Bu beklenmeyen, ancak umut verici olan bulguyu, ailelerin, her türlü yokluklara karşın, bebek ve çocuklarının beslenmelerine özen gösterdikleri biçiminde açıklamak olasıdır.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Gecekondulaşma, kişinin çevresine uyumunda ortaya çıkardığı bir çok olumsuz sonuçlar yanında, beslenmede de olumsuz sonuçlara neden olmaktadır. Sorun, hükümetler düzeyinde ete alınacak önemdedir.

1. Yalçın, C.: Ankara'nın Kuşcağız Gecekondü Mahallesiinde Çocukların Beslenme Durumu, Beslenme ve Diyet Dergisi III, 2, (Mayıs 1974).
2. Baysal, A.: Kentleşme ve Mevsimlere Göre Beslenme Durumunda Değişmeler, Beslenme ve Diyet Dergisi, IV, (Mayıs, 1975).
3. Yüksel, A.: Şentepe Mahallesi'nde Oturan 3-72 Ay Arası Çocukların Beslenme Durumlarının Araştırılması. (H.Ü. Sağlık Teknolojisi Yüksek Okulu, Çoğaltılmış Mezuniyet Tezi, 1979).
4. Biçer, E.: İncirli Semtinde AÇS Merkezine Başvuran 0-6 Yaş Grubu Çocukların Beslenmesi. (H.Ü. Sağlık Teknolojisi Yüksek Okulu Çoğaltılmış Mezuniyet Tezi, 1979)
5. Sancaktar, N.: Abidinpaşa AÇS Eğitim Merkezi'ne Başvuran 0-6 Yaş Çocukları Beslenme Alışkanlıkları ve Bunlara Etki Eden Etmenler. (H.Ü. Sağlık Teknolojisi Yüksek Okulu, Çoğaltılmış mezuniyet Tezi, 1979.)
6. Hilâl Y.: Akere Semti'nde 0-6 Yaş Grubu Çocukların Beslenme Durumu. (H.Ü. Sağlık Teknolojisi Yüksek Okulu Mezuniyet Tezi, 1979.)
7. Alagöz, Ş.: Aktepe Semti'nde AÇS Merkezine Başvuran 0-6 Yaş Grubu Çocukların Beslenmesi ve Bunu Etkileyen Etmenler, (H.Ü. Sağlık Teknolojisi Yüksek Okulu Mezuniyet Tezi, 1979)
8. Türktok, N.: Ankara Kenti'nin Yenimahalle Kesiminde Oturan 3-72 Ay Arası Çocukların Beslenme Durumlarının Araştırılması. (Hacettepe Ü. Sağlık Teknolojisi Yüksek Okulu Mezuniyet Tezi, 1979.)
9. Gökce, S.: 0-6 Yaş Çocukların Beslenme Durumlarının Saptanması, (Abidinpaşa Sağlık Ocağı'nda) (H.Ü. Sağlık Teknolojisi Yüksek Okulu Mezuniyet Tezi, 1979)
10. Tütüncü, U.: Ankara İli'nin Gülveren Semtindeki AÇS Merkezine Başvuran 7-12 Ay Arasındaki Çocukların Beslenmelerine Etki Eden Faktörler. (H.Ü. Sağlık Teknolojisi Yüksek Okulu, Mezuniyet Tezi, 1979.)
11. Yazıcıoğlu, S.A.: Ankara-Karşıyaka, Demetevler Semtindeki 0-6 Yaş Grubu Çocukların Beslenme Durumlarının Araştırılması. (H.Ü. Sağlık Teknolojisi Yüksek Okulu Mezuniyet Tezi, 1979.)